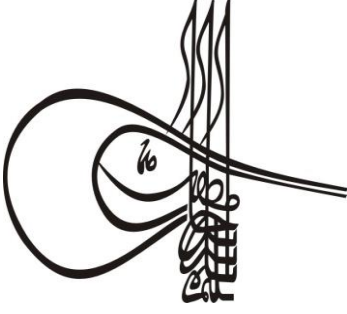

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/8, p. 133-148

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11656>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

MİLLİ GÖRÜŞ VE ÇAĞDAŞ İSLAM DÜŞÜNCESİNDEKİ YERİ

*Abdulkadir MACİT**

ÖZET

Milli Görüş, son asrın en önde gelen Müslüman liderleri arasında yer alan Necmettin Erbakan'ın Çağdaş İslam Düşüncesine katkısını aşikar hale getiren en önemli kavramdır. Gerçekte Erbakan'ın mücadelesinin fikri ve siyasi en başat ifade biçimi olan, aynı zamanda güçlü devrimci nitelikleri ile, özünde insanın ve eşyanın diriliş müjdesini taşıyan bir kültür hareketi olan Milli Görüş, İslam'ın gerçekleştirmeyi murat ettiği hedeflerin çağdaş dönemde Erbakan tarafından hayata geçirilen karşılığı olarak telakki edilmelidir. Diğer bir ifadeyle Milli Görüş'ün ahlak, maneviyat, hak-batıl, cihad, adil düzen ve ittihad-ı İslam (İslam Birliği) gibi temel anlayışlar üzerinden ulaşmak istediği hedefler ile İslam'ın hedefleri arasında mahiyet itibarıyla ortaklık vardır.

Çağdaş İslami akımları Büyükkara'nın tasnifi mucibince gelenekçiler, ıslahatçılar (İslamcılar) ve modernistler şeklinde tasnif edebiliriz. Bu tebliğimizde bu üç akım içerisinde siyasal ıslahatçılar kategorisinde değerlendirebileceğimiz Milli Görüş hareketinin İslam Dünyasındaki diğer İslamcı hareketler ile kaynaklar, içtihad, tasavvuf, cihad, ittihad-ı İslam, kadınların faaliyetleri ve lider profili gibi temel mevzularda ortaklaşan veya uzlaşan; onlardan ayrılan veya farklılaşan yönlerini mukayese edeceğiz. Netice itibarıyla Milli Görüş hareketinin hem sosyal ve kültürel çalışmalar icra eden kültürel ıslahatçılık hem de yönetimin ıslahını hedefleyen siyasal ıslahatçılık vasıflarının her ikisini de bünyesinde bir araya getiren tipik bir İslamcı hareket görünümü arzettiğini tespit etmeye çalışacağız.

Ayrıca Milli Görüş'ün bütün bu yönleriyle Türk siyasetini İslamlaştırma, İslami söylemi de aşırılıktan koruma hususunda bir dönüşüm sağladığını, böylece İslam'ı Türkiye toplumunun ve yöneticilerinin gündemine girdirdiğini, bunu da siyasal mücadele ile sağladığını ortaya koyacağız.

Anahtar Kelimeler: Erbakan, Milli Görüş Hareketi, İslamcılık, İslahatçılık, İslami Hareket

* Yrd. Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi ABD, El-mek: abdulkadir.macit@kocaeli.edu.tr

MİLLÎ GÖRÜŞ AND PLACE OF MODERN ISLAMIC THOUGHT

ABSTRACT

Millî Görüş is the most significant asset that manifests Necmettin Erbakan's contribution to modern Islamic thought, as he remains among prominent Muslim leaders of the last century. In fact, Millî Görüş, a work that combines intellectual and political struggles dominant in Erbakan's life, strong revolutionary qualities and at the same time a cultural movement bearing the revival of human beings and nature, is regarded as result of the aims Islam seeks to realize in modern times, as viewed through Erbakan's implemented provisions. In other words, there is a real connection between the objectives the Millî Görüş strives to reach by establishing basic understanding of main concepts such as morality, spirituality, right-wrong, jihad, just order and unity and the aims of Islam.

Modern Islamic currents can be classified into traditionalists, reformers (Islamists) and modernists by using Büyükkara's reasoning. In this paper, Millî Görüş movement is explored, as classified in the category of political reformists within these three currents, in comparison with other Islamic movements in the Muslim World by employing key concepts such as sources, ijtihad, sufism, jihad, ittihad-i Islam, women activity and leader profile in order to highlight areas of similarity and difference. As a result, the Millî Görüş movement is considered to represent a typical Islamist movement that enjoys both the cultural reformism that performs social and cultural work and the political reformism that aims at the reform of the government.

In addition, we shall explore Millî Görüş how all these aspects played a major role in the Islamization of Turkish politics and normalization of Islamic rhetoric, leading Islam to become a normal driving force in Turkish society's order, thus entering the political sphere.

STRUCTURED ABSTRACT

Since the 7th century, Muslims have put forth strong thought, culture and civilization based upon the primary sources of Islam. These efforts, tracing periods of history marked by certain thoughts and civilizations, can be viewed in light of four specific periods: Period 1: Classical Age (VII.- XI. century) Period 2: Renewal Age (XII.-XVI. Century) Period 3: Accounting Age (XVI.-XVIII. century) and Period 4: Quest Age (XIX. century and later).

Millî Görüş, which will be examined as an example of Islamic movements emerging in the Quest Age, made its way towards the purpose of identifying the problems of Anatolian Muslims, the Islamic World and humanity, especially in areas of religion and politics. Millî Görüş is considered to be the most valuable asset to manifest Necmettin Erbakan's contribution to modern Islamic thought, as he remains among prominent Muslim leaders of the last century.

Turkish Studies

In fact, Milli Görüş, a work that combines intellectual and political struggles dominant in Erbakan's life, strong revolutionary qualities and at the same time a cultural movement bearing the revival of human beings and nature, is regarded as a result of the aims Islam seeks to realize in modern times, as viewed through Erbakan's implemented provisions. In other words, there is a real connection between the objectives Milli Görüş strives to reach by establishing basic understanding of main concepts and aims of Islam such as morality, spirituality, right-wrong, jihad, just order and units.

Modern Islamic currents can be classified into traditionalists, reformers (Islamists) and modernists by using Büyükkara's reasoning. In this paper, Milli Görüş movement is explored, as classified in the category of political reformists within these three currents, in comparison with other Islamic movements in the Muslim World, particularly anti-imperialist movements which use rhetoric to meet regional language and culture such as Muslim Brotherhood and Jamaat Al-Islam, that are employing key concepts such as resorting to sources, ijtihad, sufism, jihad, ittihad-i Islam, women activity and leader profile in order to highlight areas of similarity and difference. As a result, Milli Görüş is considered to represent a typical Islamist movement that enjoys both the cultural reformism that performs social and cultural work and political reformism that aims at the reform of government.

It is important to note that the background of Milli Görüş is heavily influenced by the political thought under the 1870s İttihad-ı İslam (Islamic Union) that was active during the rule of the Ottoman Empire. İttihad-ı İslam, which is often attributed to Mustafa Sabri Efendi, began to develop after thinkers such as Mehmet Akif Ersoy, Said Halim Pasha, Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, Şeyhülislam Musa Kazım, Babanzade Ahmed Naim, Said Nursi, Elmalılı Hamdi and Aksekili Ahmed Hamdi contributed together to magazines like Sırat-i Müstakim/Sebilürreşad.

Here we should focus on the two currents giving birth to the Milli Görüş; the first of these are the social orders such as Nakshibendi, Kadiri and Hazneviler, Nur movement and Imam Hatipler, whereas the second is culture, arts and literary circles influenced by intellectuals such as Necip Fazıl, Büyük Doğu and Nurettin Topçu, in addition to translations from sources and materials around the Islamic world. The outcome of the Milli Görüş movement's Islamic history background and politicization process can be seen exactly at this point in time. As a result of the immense efforts of these two currents, the Islamic intellectual, cultural and social activity have begun to take a definite shape, or rather to be, collective goods.

Surely, the Islamic intellectual rhetoric that started with Necip Fazıl and Sezai Karakoç deeply influenced the discourse of Milli Görüş. Nevertheless, Milli Görüş, as a thought, played a significant role in the transition from Ottoman to Turkish Islamism, by viewing the massification of Islamic discourses, the rise of an Islamic consciousness and deeming Islam as a clear, active factor in Turkey.

In comparison with the general atmosphere prior to the 1960s where movements and publications were ruled out, suppressed, ignored or even dissolved, Milli Görüş's distinguishing feature is reviewing

political issues by making use of religious references. In this regard, Milli Görüş first relieved Islam and Muslims from the blockade of "right" and "left" to make politics in its own way. The movement eventually enabled the introduction of Islamic religion into the agenda of the Turkish society with political norms, by playing a major role in the Islamization of Turkish politics and the normalization of Islamic discourse.

Furthermore, Milli Görüş argued that the "Islamic Union" under the leadership of Turkey should be established in order to realize "Islamic Brotherhood" and to strengthen the political, economic, cultural and social relations of Muslims. Then, the thought that all Muslims are brothers will become a reality. From this perspective, Milli Görüş provided a comprehensive critique of the status quo of Turkey, the Muslim World and the World through its political discourse, in addition to proposing alternative projects.

Since the beginning of 1970s, Milli Görüş's concept of Islamic Unity and its elements offered a theory for Islamic unions to form an alternative order to the West and the over hundred year of struggle with Zionism; D-8 can be considered its first major step in this regard. Other Islamic unions include the Organization of Islamic Cooperation, the Islamic Military Alliance, Islamic World Heritage Committee and Islamic Countries Commonwealth.

The D-8 project is primarily a half century reflection of Abdulhamid's ideal; it is present as "İttihad-ı İslam" or "İttihad-ı Anasır-ı İslam". This ideal is based on means to preserve the independence of Islamic countries from Western occupation that began in the time of the Ottoman State.

To conclude, the views that we can find the Milli Görüş to share with all Islamic movements are İttihad-ı İslam, anti-imperialism and the concept of renewal, all of which, if we look closely, are some of Islam's original principles.

Keywords: Erbakan, Millî Gorus İslamicview, Islamism, Reformism, Islamic Movement

Giriş

Müslümanlar, İslam dininin ortaya çıktığı VII. asırdan günümüze kadar temel kaynaklar üzerinden güçlü bir düşünce, kültür ve medeniyet ortaya koymuşlardır. Bu süreci, düşünce ve medeniyet merkezli bir dönemlendirme üzerinden takip ettiğimizde 4 döneme ayırabiliriz:

1. Dönem: Klasik Çağ (VII.-XI. asır)
2. Dönem: Yenilenme Dönemi (XII.-XVI. asır)
 - Erken Yenilenme Dönemi (XII.-XIV. asır)
 - Geç Yenilenme Dönemi (XIV.-XVI. asır)
3. Muhasebe Dönemi (XVI.-XVIII. asır)
4. Arayışlar Çağı (XIX. asır ve sonrası)

Müslümanlar kaçınılmaz olarak bu dört dönemde farklı milletler ve medeniyetler ile karşı karşıya gelmişlerdir. Bu süre zarfında zikredebileceğimiz üç büyük karşılaşma gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki Klasik Çağ'da Eski Yunan Felsefesi ve Düşüncesi ile ilmi düzlemde meydana gelmiştir. Malumdur ki, Klasik Çağ'da İslam, düşüncesi, ilimleri ve kurumları ile teşekkül etmiş,

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/8

ilimler tasnif edilmiş, branşların usulleri belirlenmiş ve alanlara yönelik klasik eserler kaleme alınmıştır. Bu karşılaşmada tercüme faaliyetleri ile zikrettiğimiz felsefe ve düşüncenin anlaşılması, izahı ve tartışılması ilmi cihetlerle gerçekleştirilmiştir. Müslümanlar, inançlarının, fetih üstünlüğünün ve düşünce sistemlerinin kendilerine verdiği özgüven içerisinde ilk karşılaşmayı Yunan tecrübesinden faydalanarak atlatmıştır. Bu karşılaşma İslam dünyasında felsefî ve kelamî tartışmaların yaşanmasına sebebiyet verse de el-Gazzali gibi âlimlerin çalışmaları ile aşılmıştır.

Klasik çağın sonlarında İslam dünyası ikinci karşılaşmayı yaşamıştır. Bu karşılaşma ilkinin aksine büyük oranda askeri ve siyasi düzlemde gerçekleşmiştir. Bu karşılaşma sonuçta, XI. asırda Haçlıların Kudüs'e kadar gelerek bölgenin işgalini, ardından ise XIII. asırda Moğolların yıkıcı ve yakıcı darbesini beraberinde getirmiştir. Bu karşılaşma Müslümanların işgale açık olan taraflarının sorgulanmasında ve beraberinde kurumlarının, ilimlerinin ve düşünce yapılarının yenilenmesinde ehemmiyetli bir rol oynamıştır. Özellikle Moğolların işgali üzerine husule gelen nüfus hareketlilikleri ve ardından Moğolların İslamlaşması Müslümanların fetih akımının yeni bir evreye girmesine imkan sağlamış ve Hindistan, Malay adaları, Afrika alt kıtası gibi pek çok kadim havzanın İslam ile şereflenmesini mümkün kılmıştır. İslam medeniyeti, Haçlılar ve Moğollar tarafından işgale açık olan yönlerini yenilenme döneminde revize etmiş ve bu işgallerden gerekli dersi çıkararak güçlü merkezi devletler üretmiştir. Ki, Osmanlı, Babürlü ve Safeviler bunun tipik örnekleridir. Bu üç büyük Müslüman hanedanlık, XIV. ve XVI. asırda yenilenmeyi devam ettirecek ve Marshall G. S. Hodgson'a göre neredeyse dünyanın tamamını Müslümanlaştıracakları noktaya erişeceklerdir (Hodgson, 2000, s. 350).

İkinci karşılaşma Müslümanlarda kurumlarının, ilimlerinin ve birikimlerinin yenilenmesini beraberinde getirirken; Avrupalıların da Müslümanların mezkûr yenilenmesinden etkilenecek kendi karanlık çağlarından kurtulmasına kapı aralamıştır. Bu sayede Avrupalılar Reform, Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi devrimleri ile tarih sahnesine yeniden çıkmışlardır. Avrupa'nın sahneye çıkışını tamamladığı XVIII. asır itibarıyla de Müslümanlar ile üçüncü büyük karşılaşma başlamıştır. Avrupa'da bu süreç yaşanırken İslam dünyasında muhasebe çağı şeklinde nitelendirdiğimiz bir dönem yaşanmaktadır. Bu dönem, Avrupa karşısında yaşanan savaşlarda elde edilen yenilgilerin, toprak kayıplarının, İslam dünyasının işgaline sebep olacak eksikliklerin sebepleri nelerdir gibi soruların sorulduğu ve cevaplarının arandığı bir dönemdir. Ancak bu arayış süredursun Avrupa ile önceki karşılaşmalarda olduğu gibi sadece ilmi veya askeri-siyasi alanda değil hemen hemen her alanda vuku bulan mezkûr üçüncü karşılaşma gerçekleşmiştir. Tabiri caiz ise Avrupa, bu sefer İslam dünyasının üzerine çığ gibi düşmüştür. Nitekim 1918 tarihi, bu çığın tüm alem-i İslam'ı kuşattığı bir tarih olmuştur. Bu çığ, ilk iki karşılaşmada olduğu gibi ne sadece ilmi ne de askeri-siyasi düzlem ile sınırlı kalmıştır. Haddizatında sosyo-kültürel olarak modernizm, iktisadi olarak emperyalizm, dini olarak misyonerlik, askeri-siyasi olarak sömürgecilik ve ilmi olarak oryantalizm/şarkiyatçılık şeklinde hayatın bütün alanlarını işgal etmiştir.

Bu karşılaşma tüm Müslümanları Arayışlar Çağı olarak nitelediğimiz ve içinde bulunduğumuz dördüncü bir döneme sürüklemiştir. Osmanlı coğrafyasında mezkûr arayışlar bir taraftan *Avrupa'ya göre* (muhafazakâr modernleşme çabaları), *Avrupa için* (batıcı modernleşme çabaları) ve *Avrupa'ya karşı* (anti modernist çabalar) olmak üzere farklı akımlar üzerinden olmuştur. Ancak diğer taraftan ne Avrupa'ya göre ne Avrupa için ne de Avrupa'ya karşı bir tepkiden ziyade kendi tecrübelerinden ve birikimlerinden beslenerek Avrupa'yı da insanlığın tecrübelerinden bir tecrübe olarak görerek, Mehmet Akif'in ifadesiyle "*iyinin iyi olduğu için alınıp kullanılması, kötünün de kötü olduğu için atılıp terk edilmesi*" ilkesiyle Avrupa'nın da birikiminden faydalanmayı hedefleyen ve savunan fikri bir akım doğmuştur. Tabii olarak bu akım İslamcılıktır. Burada, konumuza ışık tutması için Arayışlar Çağı'nın en iddialı ve köklü fikri akımı olan İslamcılık tanımını şu şekilde söylememiz kafidir: İslamcılık, XX. yüzyıldaki işgaller karşısında Avrupa ile hayatın her

alanında cereyan eden karşılaşmada İslâm'ı bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim vd.) yeniden hayata hâkim kılmak ve İslâm dünyasını batı sömürgesinden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden aktörler veya hareketlerin ortak adıdır (Kara, 1995, s. 26-28).

Umûmî heyeti itibarıyla İslâm düşüncesi ve medeniyeti ile kopmaz bir ilişki kuran Osmanlı İslamcılığı dünya siyasetini belirleyen önemli bir proje olmuştur. Ancak bu proje, 1699'da Karlofça ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile çözülmeye maruz kalmış, daha sonra 1876 Osmanlı-Rus harbi (93 harbi), ardından 1911 Trablusgarp, 1912-13 Balkanlar ve 1914-18 Cihan harbi ile coğrafyasındaki toprakların neredeyse tamamı işgale düşer olmuş ve ulus-devletlerin kurulması ile başarısızlığa uğramış ve dağılmıştır. Bu dağılmanın husule getirdiği travmaları birtakım nüfus ve coğrafi sınırlar üzerinden takip ettiğimizde insan havsalasının kabullenemeyeceği bilgiler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bu işgaller sonucunda Balkan ve Kafkaslardan göç etmek zorunda kalan insan sayısı 7 milyon civarındadır. Bu göçmenlerden Osmanlı'ya ancak 3-4 milyonu ulaşabilmiştir. Türkiye kurulduğunda ise nüfusun 13 milyon olduğunu göz önünde tutarsak, mezkûr devrin travmaları ile ne kastettiğimiz daha iyi anlaşılacaktır. Mezkûr travmaları hükmedilen toprakların elden çıkış süreci ve oranı üzerinden de takip edersek yine daha iyi anlaşılacaktır. Osmanlı'nın, 1700'lerin başlarında doğrudan veya dolaylı olarak 24 milyon km² hükmettiğini, 19. yy. başında yani 3. Selim döneminde 4.800 milyon km² gerilediğini, yaklaşık 100 yıl sonra ise 775 bin km² alana sıkıştığını söyleyebiliriz.

Anadolu Müslümanları bu savaşlarda nüfusunun neredeyse 3/2'sini kaybetmiştir. Arayışlar Çağı'nın kendisinden kristalize edilebileceği en tipik İslamcı örneklerinden birisi olan Akif'e *Safahat*'ın içindeki şiirleri yazdıran aslında bu kaybediş, çözülüş ve psikolojidir. Müslümanların bu çözülüşünü ve topraklarının kaybını ancak, Vahdettin Işık'ın gayet isabetli bir ifadesiyle, *Akif Metaforu* üzerinden anlayabiliriz. Zira Işık'a göre, Akif'in doğduğunda dünyanın ne halde, öldüğünde ise nasıl bir halde olduğu karşılaştırması Osmanlı coğrafyasının nasıl bir merhaleye doğru evrildiğini göstermesi itibarıyla mühimdir. Dolayısıyla Akif'in sürecinin Osmanlı'nın, Osmanlı'nın sürecinin ise Akif'in süreci olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Işık, 2016, s. 163-184).

İslamcılık, işte tam da böyle bir ortamda işgali ve parçalanmayı anlamaya çalışarak çözümün İslâm'ı referans alarak elde edileceğini savunmaktadır. Bu sebepten İslamcılar, Osmanlı coğrafyasının hemen hemen her tarafında İslami çatı devlet yerine öncelikle bulunduğu noktayı kurtarmaya çalışmaya başlamıştır. Bu yüzden daha evvel Osmanlı idaresinde olan bölgelerde bölge diline ve kültürüne uygun, anti-empyrist bir söylemle İhvan-ı Müslimin ve Cemaat-i İslami gibi teşkilatlar ortaya çıkmıştır. Anadolu'da ise Milli Mücadele sonrasında gerçekleştirilen devrimlerle İslami siyasal geleneğin tecrübeleri olan Hilafet, Tekke-Zâviye ve Şer'iyye Evkâf Nezâreti gibi kurumların kapatılması ile İslami söylemler ve kurumlar; siyaset, ekonomi, eğitim alanlarından uzaklaştırılmıştır. Bu durum karşısında Nakşibendilik gibi tarikatlar, Süleymancılık, Nurculuk gibi cemaatler ve toplumsal karşılığı çok olmayan medreseler ile çözülme Anadolu sathında bir nebze olsun durdurulmaya çalışılmıştır.

Unutmamak gerekmektedir ki, İslamcılık ve İslami Hareketlerin arka planında Osmanlı'nın 1870'li yıllarında İttihad-ı İslâm adı altında hâkim siyasi düşüncesi vardır. Mustafa Sabri Efendi'nin de mensubu olduğu bu düşünce/hareket daha sonra hususen Sırat-ı Müstakim/Sebilürreşad, Beyanu'l-Hak, İslâm Mecmuası, Volkan gibi dergilerde bir araya gelen Mehmet Akif Ersoy, Said Halim Paşa, Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, Şeyhülislam Musa Kazım, Babanzade Ahmed Naim, Said Nursi, Elmalılı Hamdi, Aksekili Ahmed Hamdi gibi isimler etrafında başlatılıp geliştirilmiştir (Büyükkara, 2016, s. 39). İsimlerini zikrettiğimiz I. Nesil İslamcılarının (1856-1924) büyük bölümü Milli Mücadele'ye destek verdikleri halde Hilafetin İlgaı, Şeriye ve Evkaf Nezaretinin Diyanet'e

tebdili ve Tevhid-i Tedrisat gibi devrimlerle beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni ideolojisinin yerleşmesi sonrasında farklı tutum ve tavır geliştirmişlerdir. Büyükkara'ya göre, 1925-50 yılları arasında bu insanlar fikri mesailerini daha çok İslam'ın iman, ibadet, ahlak konularına harcamışlardır. Mevcut sistem içinde dini kimliğin korunup geliştirilmesine, maddi ve manevi kalkınmanın birlikte geliştirilmesine katkıda bulunmaya çalışmışlar ancak alternatif siyaset ideolojisi ve projesi üretimi peşinde ol(a)mamışlardır (Büyükkara, 2016, s. 40). Neticede işler onların arzu ettiği gibi gitmemiştir. Yeni döneme uyum sağlayamamışlardır. Hatta devrinin birçok İslâmcı düşünürü kendi birikimine, meşrebine göre farklı bir muhalefet yöntemi geliştirmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır, evine çekilmiş ve Kur'an tefsiriyle meşgul olmuştur. Ana kaynağın ümmet düşüncesini, İslâm kardeşliği algısını koruyacağını düşünmüştür. Said Nursi, aktif bir yol tutarak iman mücadelesine girişmiş, eserler yazmış ve hapisane hapisane, şehir şehir sürgünlerde hayat sürmüştür. Mustafa Sabri Efendi, yurt dışında gazete çıkarmış, yeni rejime sert eleştiriler yöneltmiştir. Akif'in tavrı ise zorunlu olarak susmak ve uzaklaşmak şeklinde olmuştur. Bu dönemde herkes mevcut durumda en yararlı olacağını düşündüğü yöntemi uygulamıştır.

Ancak, bütün bunlara rağmen 1950'lerde başlayan demokratik gelişmeler sonrasında o döneme kadar oluşan birikimin siyasete taşınması ve dini değerlerin sosyal ve siyasi projelerde yer bulması süreci gündem edilmeye başlanmıştır. Arayışlar Çağı'nda çağdaş İslam düşüncesinin en tipik örnekleri arasında Anadolu Müslümanlarının, İslam Dünyası'nın ve insanlığın özellikle din ve siyaset konusundaki problemlerini teşhis ederek, tedavi yollarını gösteren, dolayısıyla daha çok siyasal bir hareket olarak tebarüz eden Milli Görüş hareketini zikredebiliriz. Burada Milli Görüş'ü doğuran iki ana mecranın üzerinde durulmalıdır: Bunlardan birincisi sosyal mecrada Nakşibendi, Kadiri ve Hazneviler gibi tarikatlar, nureci hareket ve İmam Hatipler; ikincisi ise kültür, sanat ve edebiyat mecrasında Necip Fazıl ve Büyük Doğu, Nurettin Topçu gibi entellektüeller ve İslam dünyasından yapılan tercüme faaliyetleridir.

Milli Görüş

İnsanlık tarihinde her toplum ilmin evrensel kurallarına dayanarak kendi sorunlarına kendine uygun çözümler üretmek istemiştir. Çünkü her milletin kendi düşünce ve görüşüne göre ülkesini yönetmesi ve sorunlarını çözmesi doğaldır ve hatta gereklidir. Milli Görüş de sorunların çözümünü bulunduğu ülkenin yerel şartlarını göz önünde bulundurarak üretmiş bir harekettir. Bu durum Milli Görüş'ü diğer İslamcı hareketlerden ayıran temel hususiyetlerden birisidir. Kanaatimizce Milli Görüş, Erbakan'ın İslam ve siyaset anlayışının temel kavramı olup Çağdaş İslam Düşüncesi'ne kazandırdığı en önemli kıymettir. Diğer bir ifadeyle şunu söyleyebiliriz ki, Milli Görüş Erbakan'ın siyasi görüşlerinin ve ideallerinin formüle edilmiş halidir. Bu formülasyonun teoriler ile sınırlı kalmayıp pratize edilmeye çalışıldığı da ilave edilmesi gereken önemli bir husustur.

Milli Görüş'e istikamet veren, bu düşüncenin ufkunu tayin eden en muharrik amil, İslâm'ın ta kendisidir. Bu noktadan Milli Görüş'ün genel karakteristiğini şöyle hülâsa edilebiliriz: İslâm peygamberleri, insanları tevhid ve adaletle davet ederek insanların hak ve adalet bilincini geliştirmişlerdir. Bütün peygamberlerin insanlığı davet ettiği İslam dini, yeryüzünü imar ve ıslah etmenin yol haritası hükmündedir. Peygamberleri rehber edinen İslam âlimleri, düşünür ve önderleri ilimle hidayeti birleştirdikleri için feraset, dirayet, sebat ve sabır sıfatlarına sahip olmuşlardır. Onlar, peygamberleri rehber edinerek tarihin akışını değiştiren çıgırlar açmışlar ve beşeriyetin ufkunu genişleten hedefler belirlemişlerdir. Onlar, ilimde doğruların öne çıkmasına, ahlaki hususlarda iyi ve güzelin yaygınlaşmasına, iktisadi alanlarda kaynakların verimli ve adil/dengeli kullanılarak faydalı mal ve hizmetlerin üretilmesine ve siyasette ise adaletin tesis edilmesinde aktif görev üstlenmişlerdir. Onlar yeryüzünün imar ve ıslahında önder olmuşlardır (Erbakan, 2013, s. 21-22). Erbakan'a göre Milli Görüş bugün, yeryüzünün imar ve ıslahında söz konusu ettiğimiz amilin ışığında önderlik eden harekettir.

Erbakan’a göre Milli Görüş, herhangi bir siyasi hareket değildir. Milli Görüş’ün salt politik bir aktivite olmadığını Sadık Albayrak da “aynı zamanda güçlü devrimci nitelikleri ile özünde insanın ve eşyanın diriliş müjdesini taşıyan bir kültür hareketi” (Albayrak, 1989, s. 243-4) şeklinde ikrar etmektedir. Dolayısıyla Milli Görüş, bu toprakların kendi içerisinden çıkarmış olduğu bir harekettir. Ali Bulaç, Milli Görüş’ün başlangıç tarihini 1969’a değil, 1856 Islahat Fermanı’ndan sonra İslam dünyasında Türkiye, Mısır ve Hint yarım kıtasında ortaya çıkan İslamcı hareketlere ve İslami akımlara kadar uzatmaktadır (Polat, 2012, s. 10-13). Ancak Erbakan’a göre, bu tarih Hz. Adem’e kadar uzanmaktadır (Erbakan, 2013, s. 22-24).

Erbakan, Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar bütün peygamberlerin uygarlıklar ortaya koyan kurucu unsurlar olduklarını, Milli Görüş’ün de peygamberlerin ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda kendisini temellendiren bir hareket özelliği arzettiğini belirtmektedir. Nitekim Erbakan’a göre Hz. İbrahim’in küçük putları kırması ve putların sahipleri ile diyalogunda “Küçük putları şu büyük put kırdı” demesi şunu göstermektedir: “Dinde akla ve mantığa uymayan şeylere inanılmaz”. İşte bu olay ve yine toplumu ile yıldız, ay ve güneşe dair diyalogu insanlık tarihinde büyük bir dönüm noktası olarak ilim çığırının açılmasını sağlamıştır. Hz. Musa’ya gönderilen “On Emir” hukuk nizamının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yani onun koyduğu kurallar, bütün insanlığın uyması gereken nizamı ortaya çıkarmıştır. Hz. Davud döneminde insanlık artık bütün yönleriyle yerleşik hayata geçtiği için o, ticareti yani ekonomiyi kurmuştur. Hz. İsa gelince, o da ahlakın temelini oluşturmuştur. Bu sayede insana verilen dört temel meziyet (ki Erbakan bunları iyi-kötü, doğru-yanlış, faydalı-zararlı, güzel-çirkin hususiyetleri birbirinden ayırt etme kabiliyeti şeklinde formüle etmektedir.) insanlık tarihinin dönüm noktaları olarak peygamberler aracılığıyla aynı zamanda ilmi bir hüviyet kazanmıştır. Hz. Muhammed ise önceki peygamberlerin parça parça temsil ettiği ilmi, ahlakı, ekonomiyi ve hukuku kendisinde mezc ederek her şeyi adalet ile tanzim etmiştir. İşte bütün bunlardan dolayıdır ki, Hz. Muhammed, bütün insanlığın en önemli şahsiyetidir, dönüm noktasıdır (Erbakan, 2013, s. 46-47).

Söz konusu ettiğimiz bu hususların ışığında, kanuni zorluklar dolayısıyla ne kadar Milli Görüş deniliyorsa da Erbakan’ın “milli”den anladığının “dini” olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Zira Kuran-ı Kerim’de millet “din ile takip edilen yol” (Al-i İmrân Suresi, 3/96) manasında kullanılmıştır. Bu yönüyle Milli Görüş, hem yerliliği hem de dinliliği ihtiva etmektedir. Dinliliği “millet-i İbrahim” ifadesinde karşılığını bulan “millet”in ırk ayrımı yapmayan, inanç birliğini ifade eden dolayısıyla Arap, Türk veya Kürt’ün de bağlı olduğu İslam dinine atfen telakki edilmelidir. Bu kavram, aynı zamanda kurulan iki partinin adının da içinde yer alması ile dikkate şayandır. Bunlar Milli Nizam ve Milli Selamet’tir. “Millet-i İbrahim” olma durumu Erbakan’ın Bingöl konuşmasında: “Ne mutlu Türk’üm dersiniz, Kürt kökenli bir Müslüman evladı da kalkar; ben de Kürdüm, daha doğrucum, daha çalışkanım, deme hakkını kazanır” ifadesinde tebellür eder hale gelmiştir. Fehmi Çalmuk’a göre bu ifadenin ardında yatan mana ulus-devletin, ırkçılık ve dinsizliğe açık olan tarafının sorgulanmasıdır. Dahası bu konuda laiklik ilkesi de sorgulanmaktadır. Çalmuk, ayrıca “Yeniden Büyük Türkiye” sloganının arkasında Erbakan’ın “Hilafetin gelmesinin büyük faydaları olabilir. Siyasi faydaları da. Ben illa gelsin iddiasında değilim. Ama millet isterse her şey olur. Her şey olur” (Çetin, 1969) sözünde dünya sisteminin de sorgulanması olduğunu belirtmektedir (Çetin, 1969). Diğer taraftan Milli Görüş’ün “milli” sıfatının muhtevasında ümmetçi bir vurgu da bulunmaktadır. Nitekim İbrahim Veli’ye göre, Milli Görüş’ün 1970’li yıllarda “ağır sanayi” diyerek “organize sanayi”ler kurmak, 1980’lerde “Adil Ekonomik Düzen” fikriyle hareket etmek yönüyle “yerli”liği temsil ederken, 1990’larda yeni bir dünya düzeni için D-8’i kurmak, onun bütün insanlığın saadeti için “evrensel” bir düşünce ve çalışma vizyonuna sahip olduğunun bir göstergesi olmuştur (Veli, 2013).

Bütün bu ifadeler ve değerlendirmelerden sonra Erbakan'ın Milli Nizam Partisi'nin beyannamesinde geçtiği üzere Milli Görüş ifadesinin arka planında dört temel fikriyatın akislerine işaretler olduğunu ifade edebiliriz. Erbakan, Fatih'in İstanbul'un fethi ve Kanuni'nin Viyana'yı kuşatmasına yaptığı vurgudan hareketle "Osmanlıcı"; Kurtuluş savaşına yaptığı vurgudan dolayı "Milli bağımsızlıkçı"; Hakk'ka bağlılık, Batıl'a karşı olma, iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak gibi ifadelerden dolayı "Müslüman"; içtihadın gerekliliğine vurgu yapması, dini hayatın tüm alanlarına hitap eden çözümler sunan bir hayat nizamı olarak görmekliği bakımından "İslamcı"; barajlar inşa etmesi, füzeler üretilmesi ve ağır sanayi hamlesi (ulusal kalkınmacı bir hat) hedefinden dolayı "Modern" bir yönü vardır.

Ruşen Çakır, bu tasnif karşısında Milli Görüş'ün esas unsurları itibariyle hem muhafazakar, hem milliyetçi hem de İslamcı tarafının olduğunu ve Milli Görüş'ü tanımlarken hareket içerisinde bunların her birinin yerinin bulunduğunu, hareketi izah ederken hiç birinden müstağni kalınamayacağını ihsas etmektedir. Ona göre, Milli Görüş'ün muhafazakar-milliyetçi yönü; devlete vurgu yapması ve "yeşil kemalizm" diyebileceğimiz boyutta bir devlet aşkı içinde olmasındandır. Dış politikadaki İslamcılık hedefi ise İslam dünyasına öncülük edecek Büyük Türkiye'yi hedeflemesindendir (Çakır, 2004, s. 546).

Diğer taraftan Milli Görüş ile alakalı olarak Mustafa Bölükbaşı'nın zikredeceğimiz ifadeleri önceki satırlarda değindiklerimiz ile ayrılmaz bir terkip manzarası arz etmektedir. Bölükbaşı'ya göre; "Milli Görüş'ün ilkelerine bakıldığında radikal İslamcılığın ve anti-küreselleşmeciliğin sine qua non (olmazsa olmaz) olduğu görülmektedir. "Milli" kelimesi ulusaldan ziyade dini bir gönderme içermekle birlikte Milli Görüş, politika yoluyla toplumu tepeden aşağıya doğru dönüştürmeyi hedefleyen "ulusal" bir harekettir. Ayrıca İslami entelijansiya Kemalizm'le uzlaşmak bir yana, onu ciddi biçimde eleştiriye tabi tutmaktadır. Hatta daha geniş bir perspektifte moderniteyi eleştirmektedir. Milli Görüş, batı ve modernizme şüpheci yaklaşımı, İslami değerleri vurgulayan söylemi ve alternatif ekonomik model anlayışı (adil ekonomik düzen) ile İslamcı entelijansiya önemli bir politik zemin sağlamıştır." (Bölükbaşı, 2012, s. 170-71; Kuru, 2005, s. 269; Teazis, 2010, s. 52-54). Ancak Erbakan, Bölükbaşı'nın ifade ettiği gibi sadece yukardan aşağıya bir değişimi hedeflememiştir. Aksine aşağıdan yukarıya doğru bir değişimi de beraber sürdürmüştür. Nitekim Erbakan'ın, ilerleyen satırlarda örneklerini zikredeceğimiz üzere, kurduğu veya teşvik ettiği vakıflar ve kurumlar aşağıdan da bir dönüşüm olduğunu ortaya koymaktadır.

Kanaatimizce Milli Görüş'ün temellendirildiği bazı hususlara kısa bir değinide bulunursak harekette gözden kaçırılmaması gereken bir iç bütünlük ve tutarlılığın olduğu daha aşikar hale gelecektir. Erbakan, Milli Görüş'ün fiziği olarak 5 kavramı zikretmektedir. Bunlar: Hidayet, feraset, dirayet, sebat ve sabırdır. Bu kavramlar Erbakan'ın İslam'ı anlamada ve Milli Görüş'ü tarif etmede sıklıkla müracaat ettiği temel kavramlardır. Bu kavramlar birbiri ile doğrudan irtibatlıdır. Erbakan'a göre *hidayet*, Allah'ın insana bahşettiği en büyük lütuftur. İnsan bu sayede ilimde doğru ile yanlış; ahlakta iyi ile kötüyü ve güzel ile çirkini; iktisatta faydalı ile zararlıyı; siyasette ise adalet ile zulmü ayırt etme bilincine sahip olur. Hidayet ile ilmi birleştirenler ise *feraset* sahibi olurlar. Bu sayede hadiselerin sebep ve sonuçlarını değerlendirerek olayların muhtevasını kavrarlar, hangi yol ve yöntemin insanı hedefe ulaştıracağını fark ederler. Tevhid ve adalet inancı, müminlere hak ve adaleti savunmada *dirayet* kazandırır. Bu sayede dirayet sahibi insanları hedeflerine ulaşmada hiçbir tehdit ve zorluk alıkoyamaz. Hayatlarının her anını hedeflerine ulaşmak için değerlendirirler. *Sebat*, ayağı sağlam zemine basmak ve sendelememektir. Sebat sayesinde ayaklarını sağlam yere basanlar karşıdan gelen zorluklar ve sadmeler ile sendelemezler. Bu konu ile ilgili Kur'an-ı Kerim yeryüzünü imar ve ıslah edecek düzeni kuracak olan inananlara, "Ey iman edenler! Eğer siz Allah'ın dinine yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar" (Muhammed Suresi, 47/7) ayetini hatırlatmıştır. *Sabır* ise her çeşit zorluk ve güçlük altında hedefe ulaşmak için yola devam

etmektir. Zorluklara katlanarak hedeften vazgeçmeme azim ve iradesidir. “Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülüklerden sakındır. Başına gelenlere sabret, çünkü bunlar, azmi gerektiren işlerdendir.” (Lokman Suresi, 31/17).

Erbakan’a göre Milli Görüş’ün kimyası ise şunlardır:

1. Milli Görüş maneviyatçıdır. Yani ahiret inancına merkezi bir rol atfetmektedir.
2. Milli Görüş hakkı üstün tutmakta ve hakkı savunmaktadır.
3. Milli Görüş nefis terbiyesini esas almaktadır.

Milli Görüş’ün üçüncü kimya maddesinin neredeyse alamet-i farikası tasavvufudur. Abdulaziz Bekkine, Mehmet Zahid Kotku, Mahmut Sami Ramazanoğlu, Ali Yakup Cenkçiler, Palulu Haydar (Evliyaoğlu) Efendi, Yahyalı Hacı Hasan Efendi, Bayburtlu Dede Efendi, Harrani Hazretleri, Sultan Baba, Bayburtlu Şaban Efendi, Havlucu Ahmet Efendi, İpek Efendi, Mahmut Usta Osmanoğlu ve Zaralı Abdulmuttalib Gökçe Efendi gibi Türkiye tasavvuf ikliminde etkili pek çok isim ile irtibat halinde olan Milli Görüş’ün siyasal İslami hareket olarak faaliyet göstermesinin yanı sıra faizsiz finans kurumları, “İslami öz sermaye”nin endüstriyel girişimlerinin (Gümüş Motor) ve “Ağır Sanayi Hamlesi” sloganının kaynağında, kesin bir hüküm vermek kolay olmasa da tarihi veriler ve bu verilerle ilgili bazı yan bilgiler, Nakşibendî tarikatının özellikle de İskenderpaşa Cemaati’nin izlerinin derin olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ancak Milli Görüş kendisini tarikat çizgisinden özellikle farklı bir yere konumlandırırsa da iki yapı arasında gözden kaçırılmaması gereken bir etkileşim vardır. Kanaatimizce Milli Görüş’ün teşkilatlanma biçimi İskenderpaşa başta olmak üzere pek çok tarikat ile kurduğu mezkûr etkileşim neticesinde siyasal parti ile cemaat örgütlenmesi arasında bir yerde durmasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Bu durum Yavuz’a göre, zamanla Milli Görüş’ün, içinden çıktığı İskenderpaşa Dergâhı’nın birçok fonksiyonunu yüklenmiş ve dergâh modelini ülke sathına yaymış bir görünüm arzemesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Milli Görüş’ün dayanışmacı cemaat modelinde teşkilatlanması geniş kitleler için onu hem bir parti, hem bir okul, hem de bir ekonomik dayanışma kurumu haline getirmiştir (Yavuz, 2004, s. 591-596).

Milli Görüş’ün İskenderpaşa ile mezkûr etkileşiminin bir yönü de Erbakan’ın, cihad emiri olduğunu ifade etmesi ve bu sıfatıyla ona biat edilmesinin gerekliliğini belirtmesidir. Erbakan’a göre, şuurulu Müslüman olmanın en büyük göstergesi karargâha, yani cihad emirine bağlılık gösterilmesidir. İskenderpaşa camiasının Mehmet Zahit Kotku sonrasındaki postnişini M. Esat Coşan ile yolların ayrılış noktasına gelinmesinin arka planında bu bağlılık hususu olduğu görmezden gelinemeyecek derecede ortadadır.

Hülasa edersek, Milli Görüş mücadelesinin temel esaslarını şu beş maddede özetleyebiliriz:

1. Müslümanlar, Bâtıl olan Emperyalizm’in ve Siyonizm’in zâil olması için Hakk olarak gelen İslam’a sarılmalıdırlar.
2. “Avrupalı değilim, batıcı değilim, AB’ye ihtiyacım yok, Müslüman’ım, Doğu’luyum, Osmanlı mirasını temsil ediyorum ve kökenim Hz. Âdem’e dayanıyor” diyerek “Kimlik Netliği” ortaya koyulmalıdır.
3. Siyasetin değerlerimizi tahrip ettiği kirli arenada “Önce Ahlâk ve Maneviyât” diyerek “Cihad” düsturuyla hizmet edilmelidir.
4. Gelirden Hakk’ça paylaşımı hedefleyen “Adil Düzen” gerçekleştirilmelidir.
5. Bütün Müslümanların kardeş olduğu düşüncesi ile “İslam Kardeşliği” tesis edilmeli ve Müslümanların siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ilişkilerini güçlendireceği “İslam Birliği” gerçekleştirilmelidir.

İslamcılık Ve Milli Görüş

Mehmet Ali Büyükkara, çağdaş İslami akımları *Gelenekçiler*, *Islahatçılar* ve *Modernistler* şeklinde üç grup üzerinden tasnif etmekte; Milli Görüş hareketinin ise Mısır'da İhvan-ı Müslimin, Pakistan'da Cemaat-i İslami gibi *Siyasal Islahatçılar* kategorisinde yer aldığını belirtmektedir. Bu satırlar itibarıyla biz, Büyükkara'nın Islahatçıların belli başlı özellikleri şeklinde zikrettiği başlıklar ile Milli Görüş hareketini ele alarak mukayese etmek istiyoruz.

Islahatın Hedefi

Islahatçılara göre Müslümanların içinde bulunduğu kötü durum İslamiyet kaynaklı değildir. Asıl neden bir yönüyle Müslümanların yapmış oldukları yanlışlarda, diğer yönüyle ise Müslümanların karşısındaki dış güçlerde aranmalıdır. Bu şer odaklarına karşı siyasi ve kültürel bir savaş vermek zorunluluğu bulunmaktadır (Büyükkara, 2016, s. 135). Önceki satırlarda da belirttiğimiz üzere İslamcılar gibi Milli Görüş de bu savaşta cihadı bir yönüyle Batı sömürgeciliğine ve saldırıganlığına karşı mukavemet olarak anlamaktadır.

Geleneğe Bakış

Büyükkara'ya göre Islahatçılar, bozulmada, çürümeye ve geri kalmada yanlış geleneklerin de rolünün olduğunu düşündükleri için, düzeltme ve inşa hareketinde geleneğe saygı duymaya, onu korumaya öncelik vermezler (Büyükkara, 2016, s. 135). Aksine Milli Görüş, derin bir gelenek sorgulamasına gitmekten ziyade geleneği genel hatlarıyla sahiplenme eğilimindedir. O kadar ki Erbakan, geleneğe sadakati bakımından "Osmanlı'nın son saraylısı" olarak tarif edilmektedir (Çalmuk, 2004, s. 550). Milli Görüş, ıslahatçıların aksine geleneksel İslam ile modern kurumların uzlaşmasını öngörmektedir. Bu hususta geleneği sürekli vurgularken, ürettiği Osmanlı sistemini, gelecek için bir model şeklinde sunmaktadır. Açıkça görünen o ki, Milli Görüş'ün bu yaklaşımı Arap ülkelerindeki ve İran'daki İslami hareketlerden farklı olarak geleneği geri plana itmemekte ve dışlamamaktadır. Milli Görüş, geleneğe rağmen değil geleneğin ıslahıyla güçlü olunacağı varsayımını savunmaktadır. Dahası teşkilatlanması açısından tarikatlardan yararlanan ve tarikat yapısını siyasi alana taşıyan, ancak bir tarikat olmayan Milli Görüş'ün tasavvuf ahlakı ve tarikat dinamizmini vurgularken "manevi kalkınma"nın ancak tasavvuf ekseninde olacağını açık veya kapalı olarak dile getirmiş olduğunu müşahade etmekteyiz. Burada Milli Görüş, tarikatları vurgularken "terakkiperverlik" in her zaman İslam'ın gereği olduğunu ele almış ve maddi kalkınmanın gerekliliği üzerinde durmuştur (Yavuz, 2004, s. 591-619).

Batılılaşma Ve Moderniteye Yaklaşım

Islahatçılarda batılılaşmaya ve moderniteye eleştiri çok güçlüdür. Fakat diğer taraftan seçmeci bir mantıkla ve faydacı gayelerle ileri bir medeniyet addettikleri Batı'dan ve modern dünyadan yararlanma yoluna gidilir (Büyükkara, 2016, s. 136). Ancak Milli Görüş hareketi tam olarak böyle düşünmemektedir. Milli Görüş, batıyı küçüksemekte ve batının maddi gelişmesinin kaynağının İslam olduğunu sıkça vurgulamaktadır. Batı, Haçlı seferleri sayesinde İslam medeniyeti ile karşılaşmış ve onun üzerine kendi medeniyetini inşa etmiştir. Dolayısıyla İslam, batıdan üstündür ve her türlü gelişmenin kaynağı kendisinde mevcuttur. Milli Görüş'e göre manevi ruhtan uzaklaştıkça İslam medeniyetinin gelişmesi de durmuştur ve o ruhun yeniden canlandırılması gerekmektedir (Bölükbaşı, 2012, s. 171).

Milli Görüş'e göre, İslam'ın dışında, hiçbir hak ve hakikat kaynağı yoktur. Fen ve hikmet, sanat ve sanayi dahi, İslam'ın içindedir ve onun bir şubesidir. İlhamını Kuran'dan almayan hiçbir ilim ve teknik asla hayra vesile olamaz, şerden ve zarardan da arınmış olamaz (Erbakan, 2013, s. 39). Bu yüzden Milli Görüş, Batı ülkelerinin adet ve göreneklerini taklit eden ve o ülkeleri kendi ülkemizden üstün gören Batıcılığa karşıdır (Erbakan, 2013, s. 172-73).

Burada, konumuza ışık tutması için şu kadarını söylememiz kafidir: Milli Görüş, anlaşılacağı üzere katı ve taviz vermez bir Batı karşıtlığı zemininde yürümektedir. Bundan dolayı Erbakan, hayatı boyunca Ortak Pazar, Avrupa Topluluğu ve Gümrük Birliği antlaşmasına karşı olmuştur. Ona göre esas problem, ABD ve İsrail, yani batılın bugünkü temsilcileri mesabesinde olan Irkçı emperyalizm ve Siyonizm'in iki kalesidir. Milli Görüş'e göre "ABD'yi ellerinde oynatan Siyonist ve masonların bir komplosu" olan İslam Dünyasına yönelik oyunların bozulması ancak hareketin iktidara gelerek Türkiye'yi uydu ülke olmaktan çıkarıp İslam dünyasının lideri yapmakla hallolacaktır (Çakır, 2004, s. 564-65).

Ancak Milli Görüş, söz konusu ettiğimiz bu Batı karşıtlığına rağmen batının bugün tekelinde tuttuğu teknolojinin bütün imkânlarından yararlanmaya çok önem vermiştir. Birtakım kesimlerin bunlara bidat diyerek karşı çıktığı ya da şüpheyle yaklaştığı dönemde Milli Görüş, faaliyetlerinde bütün bunları çok yoğun bir şekilde kullanmıştır. Gerçekte çatışması gereken, bir araya gelmesi mümkün görünmeyen bu uygulama Milli Görüş'te aynı terkip içerisinde, mübarezeye girmeden problemsiz bir şekilde yer almıştır. Misal olarak, bilgisayar teknolojisini kullanarak en iyi parti örgütlenmesini sağlamıştır. Taşınabilir ses cihazları sistemleri, seçim otobüsü uygulaması, seçimlerde helikopter kullanılması, hareketin Türkiye'deki ilklerindendir. Erbakan'ın konuşmalarının köylere kadar videokasetler, tvler ve video çalarlar ile taşınarak kahvehanelerde izlettirildiği dönem "videolar dönemi" olarak hatırlanmaktadır. Partinin elemanları "dine hizmet" şuuru içinde geceli gündüzlü hummalı bir çalışmanın içinde yer almışlardır (Yavuz, 2004, s. 599).

Temel Kaynak Ve Referanslar

İslahatçılar temel kaynak ve referanslarda nakil-akıl dengesini gözetmeye çalışmışlardır. Ancak bu denge nakil ve akıllı birbirine kurban etmemektedir (Büyükkara, 2016, s. 136). Milli Görüş, din, siyaset, ekonomi, eğitim başta olmak üzere hayatın bütün alanlarına müteallik meselelerde İslam temerküzlüğünde bir anlayış ortaya koymuştur. Bu hususlarda temel kaynağı ve referansı ise Kur'an ve sünnettir. Hareket, meseleleri bunların temelinde ele almıştır. Milli Görüş hiçbir zaman dinin ana referans çerçevesinden en ufak bir taviz vermemeye çalışmış, akideyi (özelde Maturidi ve Eşari akaidi) ve fıkhi çerçeveyi aşan herhangi bir söyleme veya fikre hem teşebbüs etmemiş hem teşebbüs etmek isteyenlere açıkça karşı koymuştur. Bu son derece önemlidir. Sahip olduğu inancın bir sonucu olarak siyasi görüşlerini ve ideallerini formüle etmiştir.

Milli Görüş de islahatçılar gibi nakil ile akıl arasında bir denge kurmuştur. Erbakan'a göre akıl; bir mukayese ve muhakeme aracı, yani bir karşılaştırma ve karar verme kabiliyetidir. Ancak, İslamsız akıl, tek başına ilk ve mutlak doğruları bilemez, hayrı ve şerri tayin edemez. Verdiği bir örnekte; bir âlimin de, bir sarhoşun da aklının olduğunu ancak âlimin aklının "Şu insanları nasıl ikaz ve irşat etsem de iki cihan saadetine nail olsunlar" diye çalışırken; sarhoşun aklının ise "Ne yapsam da şu mahalle bakkalını kandırıp bir şişe daha içki alabilsem" diye çalıştığını belirtir. Erbakan, örnekte de görüleceği üzere önemli olan hususun aklın temelindeki zihniyetin ne olduğunu belirtmekte ve bunun da İslam olması gerektiğini vurgulamaktadır (Erbakan, 2013, s. 39).

Davam adlı eserinde Erbakan, aklın nakil karşısındaki durumunu bu şekilde ifade ederken, naklin doğru anlaşılmasında aklın merkezi konumunu da "dinde akla ve mantığa uymayan şeylere inanılmaz" (Erbakan, 2013, s. 46) diyerek ortaya koymaktadır. Hz. İbrahim'in putları kırdıktan sonra puthanede sorguya çekilirken "Küçük putları şu büyük put kırdı" dediğinde aslında onlara "bir put gidip de başka putları kıramaz" demektedir. Erbakan'a göre bu olay, bir cihetten dinde aklın ve mantığın önemini ortaya koyarken, diğer cihetten önceki satırlarda belirttiğimiz üzere insanlık tarihinde büyük bir dönüm noktasını teşkil etmiş ve ilim çılgırının açılmasını sağlamıştır. Eserinin devam eden sayfalarında bu çığırdan yürüyerek bugünkü matematik ve bilimin temellerini atan Müslüman âlimlerden bahseden Erbakan, mefhum ve kavram çıkmazına giren bugünkü bilimin

önünü açıp geleceğini de bir yönüyle bilim hazinesi ve temel kaynak olan Kuran'dan yeniden Müslümanların içtihat ederek kuracaklarını anlatmaktadır (Erbakan, 2013, s. 55-71).

Sürekli Bir Faaliyet, Teşkilatçılık ve Kurumsallaşma

İslahatçılar'da söz ve yazı yerine iş, eylem ve hareket ön plandadır. Yani ıslahatçılar teoriye değil pratiğe dönük çalışmaya daha yatkındırlar. Bu durum ıslahatçıların teorik bir temelini olmadığı anlamına gelmez. Bilakis ıslahatçı yapıların kurucuları ve teorisyenleri arasında çok güçlü ilim ve fikir adamları mevcuttur (Büyükkara, 2016, s. 136-37). Milli Görüş de Müslüman çabanın kişisellikten çıkarak örgütlü bir harekete dönüşmesi, yani teşkilatlanmasıdır. Hareketin, insanların yetişmesi ile devam edeceği bilindiği için kurumsal mekanizmaların işlevi, alanları ve niteliği oldukça zenginleştirilmiştir. Örneğin; MÜSİAD, ASKON gibi ekonomik sektörde; Milli Gazete, Maaile, Fikri Kültür, Sanat ve Mizah Dergisi, Kanal 7, TV 5 gibi medya ve gazete sahasında; MGTV ve AGD gibi gençlik organizasyonlarında; İHH ve Cansuyu gibi insani yardım alanında; ESAM ve İKEV gibi araştırma ve eğitim merkezleri ve daha pek çok alanda sivil toplum kuruluşlarıyla kurumsallaşmayı gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Bu açıklamaların yanı sıra Çalmuk da, Milli Görüş'ün, bünyesinde hemen her alanda devlet kurumlarına yönelik alternatifler geliştirmeye önem verdiğini belirtmekte hukukçular, teknik elemanlar, mahalli idareler, sağlık, İslam ilimleri, öğretmenler, müteahhitler, iş adamları ve esnaf teşkilatı gibi önceki satırlarda bazılarının isimlerini verdiğimiz alternatif bakanlıklar kurdurduğunu ancak savunma ve güvenlik konularında böylesi bir hazırlığa hiç yönelmediğini ifade eder (Çalmuk, 2004, s. 567). Yusuf Ziya Cömert de "*Hepimiz Erbakan'ın paltosundan çıktık*" ifadesiyle bu kurumsal yapıların semeresini ifade etmektedir. Şunu açıkça ifade edelim ki, bütün bu yönleriyle her alanda bu kadar insan yetiştirmiş, teşkilatlanması sayesinde önemli kurumlar üretmiş Türkiye'de başka bir hareket yoktur.

Faaliyetlerdeki Gözetilen Amaçlar ve Öncelikler

İslahat hareketleri dini ve ilmi meselelerden ziyade siyaset, ekonomi, eğitim-öğretim, basın-yayın odaklıdır. Zira ıslahat gerektiren bozulma dinin kendisinde olmamış, daha çok toplumsal ve siyasi alanda vuku bulmuştur. Dolayısıyla Müslümanlar nerede "düşülürse" oradan "ayağa kalkmaları" gerekmektedir. Veyahut en fazla nereden "darbe yiyorlarsa" oraya tahkimat yapmaları gerekmektedir. Kuşkusuz bu tahkimatın ana malzemesi dinin kaideleri, emir ve yasaklarıdır (Büyükkara, 2016, s. 137).

Bu hususta Milli Görüş'ün siyaset anlayışı, ıslahat hareketlerinin düşüncesine benzer yönler taşımaktadır. Nitekim Milli Görüş'e göre siyaset yapmak, esas olarak Kuran'ın hemen hemen yarı emrini yerine getirmek yani cihat etmek, tâli olarak ise Müslümanların düştüğü yerden Müslümanları tekrar hak ettikleri yüce konuma oturtmak demektir (Erbakan, 2013, s. 26).

Kadınların Faaliyetleri

İslahatçı oluşumlarda kadınların faaliyetlere daha geniş katılımı gözlenir. Müslüman kadının toplumsal rolü mesele edilen alanlardan birisidir. Çağdaş Müslüman toplumda kadının erkeklerle birlikte parti veya vakıf çalışmalarına doğrudan müdahil olması bir zorunluluk olarak görülür. Bu çalışmalarda kadın kolları teşkilat bütünü içinde önemli bir fonksiyon icra eder (Büyükkara, 2016, s. 137).

Milli Görüş partilerinde kadınların siyasi çalışmalarda ve toplum hizmetlerinde yoğun şekilde yer alması bu durumun tipik bir örneğini sergilemektedir. *Davam* adlı kitabında Erbakan, bu hususta şunları belirtmektedir: "Müslümanlıkta kadın çalışabilir ve ekonomik hayatta bir unsur olabilir. Kadın, Müslümanlıkta aynen erkek gibi ilimle, ibadetle meşgul tutulmuştur. Cenab-ı Hakk

insanları kadın ve erkek, siyah ve beyaz diye ayırmıyor. Kimin Allah'tan korkusu en fazla ise insanların içerisinde en faziletlisi odur, diyor. Herhalde kadının erkeğe, erkeğin kadına Allah indinde hiçbir üstünlüğü söz konusu değildir. Toplum içerisinde Müslümanlık kadına onun yaratılışına uygun görevler vermiştir. Hiçbir zaman onu ne Doğu'daki ne de Batı'daki zoraki çalışma sistemlerine mecbur bırakmıştır.” (Erbakan, 2013, s. 85).

Lider Profili

Islahatçı teşkilatlarda liderliğe yükselmede bir kriter olarak dini tahsil çok önem arzetmez. Üst kadrolarda daha çok seküler eğitimden gelen teknokrat, mühendis, ekonomist, eğitimci ve gazeteciler bulunmaktadır. Bu konuda dini sahada diplomaya veya icazete sahip olmaktan çok organizasyon becerisi, yönetim tecrübesi, karizmatik kişiliği, teşkilat deneyimi gibi hususlar daha önemli kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır (Büyükkara, 2016, s. 138).

Milli Görüş hareketinin lider profiline dikkatlerimizi çevirdiğimizde varlıklı bir aileye mensup olan, Almanya'da eğitim gören, parlak bir akademik kariyere sahip olan ve Türkiye'nin en seçkin üniversitelerinden birinde motorlar kürsüsünde teknik bir profesör olan Erbakan'ın, mühendis olması ve modern eğitimlerden geçmesi itibarıyla İslamcı öncülerin tipik özelliğini taşıdığını görürüz.

Farkedileceği üzere Erbakan, bir tarikat şeyhi veya medrese hocası değildir. Ancak böyle olmasına rağmen diğer İslamcı öncüler gibi İslam'a dair derin bir bilgi birikimine ve kavrayış sahibi olmasına zemin hazırlayan eğitimler almıştır. Erbakan, İslam ilimleri konusunda lise öğrencisiyken şu dersleri almıştır: Hüseyin ve Saffet Efendiler'den Hadis, Numan Kurtulmuş Hocaefendi'den (dede) Akaid, Ömer Nesefi'den *Amentü Şerhi*, Fatih Dersiamlarından Ali Osman Tatlısı'dan *Esma-ü'l-Hüsna Şerhi* ve *Celaleyn Tefsiri*. Üniversite yıllarında ise özellikle Mehmet Zahit Kotku'dan aldığı dersler (Çalmuk, 2004, s. 561), onun zikrettiğimiz özelliğinin husule gelmesinde oldukça ehemmiyetli ve işlevsel bir rol oynamıştır.

Bütün bu yönleriyle Erbakan, pozitivizmin resmi felsefe olarak zihinlere enjekte edildiği, dinin ve dindarların küçümsendiği yakın tarihimizde, makbul vatandaş tipinin aksine çok farklı bir portre olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam dininin köylülerle, okumamışlarla özdeşleştirildiği bir dönemde Türkiye'nin en seçkin üniversitelerinden birinde öğretim üyeliği yapan Erbakan'ın, dindar bir hayat tarzına sahip bir lider olarak mücadele etmesi onun ayırt edici bir özelliklerinden bir tanesidir.

Diğer taraftan Milli Görüş partilerinde liderlik yapan Erbakan haricinde Recai Kutan, Numan Kurtulmuş, Mustafa Kamalak ve halihazırda Temel Karamollaoğlu'na da baktığımızda İslamcı öncülerin benzer özelliklerini taşıdıklarını zikredebiliriz.

Sonuç

Erbakan'ın Çağdaş İslam Düşüncesi'ne en önemli katkısı olarak zikredeceğimiz Milli Görüş düşüncesi İslami hayatı, salt sosyolojik bir olgu olmaktan çıkararak göz ardı edilemeyecek önemde bir siyasi olguya dönüştürmüştür. Bu yönüyle siyasi aktörlere -deyim yerindeyse- ayar vermiş, siyaset sahnesine dini değerleri taşımıştır. Nitekim 60'lı yıllar öncesinde bastırılmış, sindirilmiş, yok sayılmış, tasfiye edilmiş bir ortamda aksini söylemek, dini referanslarla siyasi mücadeleye girmek onun ayırt edici özelliklerinden bir tanesidir. Bu sayede Milli Görüş, İslam'ı ve Müslümanları “sağ”ın ve “sol”un blokajından kurtarıp kendine mahsus bir dil ile siyaset yapmıştır. Milli Görüş, tüm bu yönleriyle Türk siyasetini İslamlaştırma, İslami söylemi normalleştirme hususunda mühim bir rol oynamıştır. Neticede din toplumun gündemine normal olarak siyasi arenayla girmiştir.

Dahası Erbakan, kendi döneminde Milli Görüş hareketi ile İslam'ın “dünya görüşünü” inşa etmek, yeni bir dünya meydana getirmek istemiştir. Bu dünyanın meydana getirilmesinde de tedrici olarak üç aşamayı planlamıştır: Yeniden İslam temelinde bir Türkiye, İslam temelinde bir Orta Doğu ve İslam temelinde yeni bir dünya. Bu hususta Erbakan'ın Çağdaş İslam Düşüncesi'ne bir diğer katkısı D-8 projesi olmuştur. D-8 esasen bir buçuk asır öncesinde II. Abdulhamid'den, Erbakan'ın çağdaşı Aliya İzzetbegoviç'e kadar uzanan bir idealin, yani “İttihad-ı İslam” veya “İttihad-ı Anâsır-ı İslam” şeklinde ifade edilen bir söylemin yansımasıdır. Bu ideal, Osmanlı Devleti zamanında başlayan “Batı işgalinden İslam ülkelerini nasıl bağımsız kılabiliriz” söyleminin cevabı üzerine kurulmuştur. Dikkat edilirse hemen hemen bütün İslamcılarının ve İslami hareketlerin ortak noktalarından birisi olan bu ideal, aynı zamanda İslam'ın da asıl hedefleri arasındadır. Erbakan'ın bu maksatla 1970'lerin başından itibaren telaffuz ettiği İslam Birliği'ni, unsurlarını (İslam Ülkeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı, İslam Ülkeleri Savunma Teşkilatı, İslam Ülkeleri Kültür Teşkilatı, İslam Ülkeleri ortak para birimi) ve ilk büyük adımı olan D-8'i Batı dünyasına ve yüz yıllık Siyonizm mücadelesine alternatif bir dünya düzeni teorisi olarak ifade edebiliriz.

Hülasa edersek, Osmanlı İslamcılığı'ndan Türkiye İslamcılığı'na geçişte Milli Görüş düşüncesi Türkiye'de İslâmî söylemlerin kitleselleşmesi, İslâmî bir bilincin oluşması, İslâm'ın belirgin, aktif bir özne konumuna yükselebilmesinde oldukça ehemmiyetli ve işlevsel bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Akgül, Ahmet (1994). *Değişen Dengeler ve İslam*. İstanbul: Risale Yayınları.
- Albayrak, Sadık (1989). *Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı*. İstanbul: Araştırma Yayınları.
- Bölükbaşı, Mustafa (2012). “Milli Görüş'ten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye'de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Journal of the Human and Social Science Researches*, c. 1, sy. 2, s. 170-71.
- Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (1315/1897). *Sahih-i Buhari*. İstanbul: Dârü't-tıbbâti'l-âmire.
- Büyükkara, Mehmet Ali (2016). *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Çakır, Ruşen (2004). “Milli Görüş Hareketi”. Tanıl Bora, Murat Gültekingil (edit.), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (544-75). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çalmuk, Fehmi (2004). “Necmettin Erbakan”. Tanıl Bora, Murat Gültekingil (edit.), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (553-54). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, Yılmaz (1969, 25 Eylül). “Hilafetin Büyük Faydaları Olabilir”. *Milliyet Gazetesi*.
- Erbakan, Necmettin (1991). *Adil Ekonomik Düzen*. Ankara: Semih Ofset.
- Erbakan, Necmettin (2013). *Davam*. Ankara: MGTV Yayınları.
- Hodgson, Marshall G. S. (2000). *İslam'ın Serüveni*, I-III. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Işık, Vahdettin (2016). “İslamcılığı Yeniden Düşünmek: Geçmiş Değerlendirmenin Ahlakı ve Geleceği Düşünmenin İmkânı”, 1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme, (editörler: Vahdettin Işık, Ahmet Köroğlu, Yusuf Enes Sezgin). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

- İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini (1982). *Sünen-i İbn Mace tercemesi ve şerhi*. Trc. ve şerh Haydar Hatipoğlu. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kara, İsmail (1995). *Türkiye’de İslamcılık*. İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı.
- Kuru, Ahmet T. (2005, Yaz). “Globalization and Diversification of Islamic Movements: Three Turkish Cases”, *Political Science Quarterly*.
- Mardin, Şerif (1994). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polat, Uğur (2012, Şubat). “Ali Bulaç İle Erbakan’a Dair Röportaj”. *Anadolu Gençlik Dergisi*, sy. 145, s. 10-13.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2004). “Milli Nizam Partisi’nin Kuruluşu ve Programının İçeriği”. Tanıl Bora, Murat Gültekingil (edit.), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (576-91). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Teazis, Christos (2010). *İkincilerin Cumhuriyeti: Adalet ve Kalkınma Partisi*. İstanbul: Mızrak Yayınları.
- Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi (1398/1978). *el-Câmiü’s-sahih: Sünenü’t-Tirmizi*. Tahkik ve şerh Ahmed Muhammed Şakir, Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebi.
- Veli, İbrahim (2013, Şubat). Hoca’nın İşareti. *Anadolu Gençlik Dergisi*, sy. 157, s. 11.
- Yavuz, M. Hakan (2004). “Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek”. Tanıl Bora, Murat Gültekingil (edit.), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce: İslamcılık içinde* (591-596). İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2013, Şubat). “Erbakan ve Allah Dostları”. *Anadolu Gençlik Dergisi*.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Macit, A. (2017). “Milli Görüş ve Çağdaş İslam Düşüncesindeki Yeri / Milli Görüş and Place of Modern Islamic Thought”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Millî Görüş Özel Sayısı) Volume 12/8, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11656>, p. 133-148.